

SVERIGES
UNGA
AKADEMI

ESTONIAN
YOUNG ACADEMY
OF SCIENCES

AMU
Akademia Młodych Uczonych
POLSKA AKADEMIA NAUK

NUORTEN
TIEDEAKATEMIA

Latvijas Jauno
zinātnieku apvienība

The Young Academy
of Norway

Akademine laisvė – Šiaurės ir Baltijos šalių jaunųjų akademijų raginimas veikti

Lietuvos mokslų akademijos Jaunoji akademija, solidarizuodamasi su kitomis Šiaurės ir Baltijos šalių jaunosiomis akademijomis, prisideda prie šio pareiškimo.

Akademine laisvė yra pavojuje. Visame pasaulyje dažnėja atvejų, kai abejojama mokslininkų teise laisvai dėstyti, studijuoti, skleisti mokslinius rezultatus ir užsiimti įrodymais grįsta komunikacija. Ryškėja nerimą kelianti tendencija – didėjantis spaudimas tiek individualių tyrėjų laisvei, tiek akademinų institucijų autonomijai.

Naujausioje Akademines laisvės indekso (AFI) [ataskaitoje](#) matyti, kad akademines laisvės nuosmukis vyksta visame pasaulyje. Apskaičiuota, kad maždaug 3,6 mlrd. žmonių gyvena šalyse, kuriose akademine laisvė yra visiškai suvaržyta. Akademine laisvė menksta daugiau šalių nei stiprėja, o politinė vadovybė vis dažniau daro netinkamą įtaką moksliniams tyrimams. Kai kuriose Europos šalyse – įskaitant Jungtinę Karalystę, Nyderlandus ir Austriją – akademine laisvė patiria aktyvų regresą.

Visame žemyne matomos spragos apsaugos mechanizmuose, kurie anksčiau buvo laikomi pakankamais laisvai akademinei veiklai užtikrinti. Vyriausybės griežtina universitetų kontrolę, o politikai pamažu keičia mokslinių tyrimų kryptis pagal savo pačių nuostatas. Europos akademine bendruomenė taip pat nėra apsaugota nuo netinkamos politinės įtakos. Pokyčiai vyksta jau dabar – ir vyksta nerimą keliančiu tempu.

Mes, Šiaurės ir Baltijos šalių jaunųjų akademijų atstovai, su nerimu stebime šį politinį kišimąsi ir prisijungiame prie viso pasaulio kolegų, ragindami išsaugoti ir ginti akademine laisvę. Suvaržymai akademinei laisvei kelia grėsmę pačiam akademijos pagrindui ir mūsų gebėjimui kurti aukštos kokybės mokslą, būtiną dabartiniams ir būsimiems visuomenės iššūkiams spręsti.

Akademine laisvė nėra abstrakti sąvoka – tai būtina sąlyga visuomenėje vykdyti aukštos kokybės mokslinius tyrimus, atliepiančius nuolat besikeičiančius poreikius ir aplinkybes. Jaunesni tyrėjai yra ypač pažeidžiami, kai akademine laisvė silpsta. Jie dažniau nei kiti neturi saugumo, leidžiančio atlaikyti staigius pokyčius, susijusius su galimybe vykdyti mokslinius tyrimus. Nepagrįstas tyrimų finansavimo politizavimas, tyrimų ir rezultatais grįstos komunikacijos ribojimas kenkia jaunajai mokslininkų kartai ir trukdo jiems įsitvirtinti bei vykdyti aukštos kokybės mokslinius tyrimus.

Neigiamos pasekmės tuo nesibaigia. Kai politikai imasi nurodinėti, kokie tyrimai gali būti atliekami, kokios studijų programos gali būti dėstomos ar kurie tyrėjai gali kalbėti, kyla grėsmė ne tik akademinei laisvei, bet ir atvirai demokratinei visuomenei.

Laisva akademinė bendruomenė yra vienas iš funkcionuojančios demokratijos pamatų. Kitas – nepriklausoma teisinė sistema, užtikrinanti piliečiams galimybę naudotis savo laisvėmis ir ginti teises – taip pat ir laisvę reikšti įvairias nuomones, net jei jos kai kam atrodo nepatogios. Universitetai ir kolegijos atlieka panašią funkciją: laisvė moksle ir aukštajame moksle sudaro sąlygas kritiškai vertinti viešuosius sprendimus, sprendimų priėmimo procesus ir valdžios institucijas. Akademinė bendruomenė kuria žinias ir atviros diskusijos kultūrą, saugančią visuomenę nuo politinės manipuliacijos ir stiprinančią politinių procesų teisėtumą. Nepriklausomi ekspertai, tikrinantys faktus, yra būtini laisvoje ir atviroje visuomenėje. Kai politika riboja akademinę laisvę, kyla grėsmė mūsų demokratijoms.

Tiek pasaulyje, tiek mūsų regione vykstantys procesai reikalauja ryžtingų veiksmų. Suvaržymų augimas parodė, kad mūsų dabartinė akademinė sistema nėra saugi. Akademinė laisvė turi būti aktyviai stiprinama.

Mes, Šiaurės ir Baltijos šalių jaunųjų akademijų atstovai, išskyrėme tris pagrindines sritis, kuriose mūsų politiniai lyderiai turėtų imtis veiksmų, siekdami apginti akademinę laisvę ir užtikrinti ilgalaikės apsaugos priemones laisvam ir atviram moksliniam bendravimui:

1. Akademinė laisvė turi būti ginama įstatymu. Jai turi būti suteikta visa teisinė apsauga kaip demokratiniam principui, lygiaverčiam žodžio, spaudos ir religijos laisvėms. Laisvoje visuomenėje būtina ginti mokymo, tyrimų ir rezultatų sklaidos laisvę – tai [esminiai laisvos ir atviros akademijos elementai](#).

2. Turi būti įsteigtas akademinės laisvės ir integralumo ombudsmenas – nepriklausoma institucija, turinti įgaliojimus tirti ir spręsti klausimus, susijusius su laisvu žinių siekiu ir sklaida aukštojo mokslo institucijose. Ombudsmenas taip pat turėtų informuoti politikos formuotojus apie akademinės laisvės būklę ir jos pokyčius.

3. Mokslo politika turi būti grindžiama ilgalaikė vizija ir tęstinumu. Visa akademinė sistema – nuo studijų programų ir valdymo iki karjeros kelių ir finansavimo – turi būti kuriama atsižvelgiant į tai, kad moksliniai tyrimai ir studijos yra natūraliai lėti procesai. Mokslinės inovacijos vystosi per metus, o ne mėnesius, todėl akademinė bendruomenė turi būti apsaugota nuo netikėtų ir staigių politinių pokyčių.

Akademinės laisvės suvaržymai didėja, todėl reikia skubių priemonių, kad būtų išvengta rimtų pasekmių mūsų atviroms visuomenėms. Mes, Šiaurės ir Baltijos šalių jaunųjų akademijų atstovai, raginame politinius lyderius imtis ryžtingų veiksmų, stiprinant akademinės bendruomenės apsaugos mechanizmus ir saugant demokratijos pamatus. Laisvai visuomenei būtina laisva akademinė bendruomenė – kaip ir bet kuri laisvė, ji turi būti ginama iš anksto, kol dar nėra prarasta.

Estijos Jaunoji mokslų akademija

Latvijos jaunųjų tyrėjų asociacija

Lenkijos Jaunoji akademija

Suomijos Jaunoji akademija

Danijos Jaunoji akademija

Lietuvos mokslų akademijos Jaunoji akademija

Norvegijos Jaunoji akademija

Švedijos Jaunoji akademija